



7.
7

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA
DE
**CRISI FEBRIVM
ACVTARVM**

QVAM
CONSENSV GRATIOSÆ FACVLTATIS
MEDICÆ
PRO GRADV DOCTORIS

Ad d. Octobr. Anno MDCCXLII.

PLACIDÆ ERVDITORVM DISQVISITIONI SVBMITTET

GOTTLIEB HERTEL

SICKERSHVSA - ANSPACENS.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ,
Typis IOHANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typogr.

27

DISECTATIO IN ANATOMIA
 DE
CRISTO FERRIUM
ACUTUM
 GOTTIEB HERTEL
 PRO GRADU DOCTORIS
 MEDICAE
 CONSENSU GRATIOSAE FACULTATIS
 UNIVERSITATIS
 HALLENSENSIS
 ANNO DOMINI 1771
 MDCCLXXI



SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO
CAROLO GVILIELMO
FRIDERICO,

MARGGRAVIO BRANDENBVRGENSI, DVCI BORVS-
SIAE, SILESIAE, MAGDEBVRGI, STETTINI, POMERA-
NIAE, CASSVBIORVM, VANDALORVM ET MEGAPOLIS;
NEC NON CROSNIAE; BVRGGRAVIONORIMBERGENSI; PRIN-
CIPi HALBERSTADII, MINDÆ, CAMINI, VANDALII, SVERI-
NI ET RACEBVRGI; COMITI HOHENZOLLERANO ET
SVERINI; DOMINO ROSTOCHII ET STARGAR-
DÆ; COMITI SAYNE ET WITTGENSTEL-
NAE; DOMINO LIMBVRGI;

ET RELIQA

PRINCIPI AC DOMINO MEO
LONGE CLEMENTISSIMO
AVGVSTISSIMAM AVGVSTI FELICITATEM.

PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
CAROLO GUILIELMO
FRIDERICO

MARCGRAVIO BRANDENBURGENSI, DACI BORS-
SIAE, SILESIAE, MAGDEBURGI, STETTINI, POMERA-
NIAE, CASSIOWVM, VANDALORVM ET MEGALOPOLIS
NEC NON CROONIAE, BYRGRAVIO NORIMBERGENSI PRIN-
CIPALIBUS, AVSTRIAE, CARINIAE, VANDALIAE SVB-
RE ET RACIVS, COMITI HONENKOLLERANO ET
STYRIAE DOMINO, ROSTOCHI ET STARGAR-
DE COMITI AVSTRIAE ET WITICENSIS
DUCI, HONORIS LAMARCI

PRINCIPI AC DOMINO MRO
BOUCE CLEVENTINO

FRIDERICO

FRIDERICO

FRIDERICO

SERENISSIME MARCHIO,
PRINCEPS AC DOMINE
MVLTO CLEMENTISSIME

TAntæ omnino sunt virtutes, quibus
exornatus splendes, **SERENISSIME**
PRINCEPS, ut ad illas celebrandas
atque posteritati commendandas tantum absit,
ut vires meæ sufficiant, ut ne enarrare quidem
illas

illas valeam. Eminent Principibus dignissimæ,
DOMVI vero TVÆ AVGVSTISSIMÆ
propriæ, humanitas erga subiectos eximia & fa-
vor in eos, qui litteris debitam navant ope-
ram, plane singularis. Quid itaque mirum, quod
his ipsis ceu jucundissimis subiectorum vinculis
TIBI animosita habeas obstrictos, utquæ alii me-
tu coacti Principibus præstant obsequia, ea cives
TVI amore & pietate ducti non possint non
exequi lubentissime & observantissime. Si ad cœ-
lum usque extolluntur laudes Principum, qui re-
bus in bello præclare gestis triumphos de hosti-
bus agunt, sane eorum gloriam, qui iustitia,
humanitate, moderatione & clementia felicitatem
civium promovent, tanto has laudes merito
superare existimo, quanto ad mortalium utilitatem
pacem bello præstare inter omnes constat.
Hæc sunt, CLEMENTISSIME PRINCEPS,
quibus effecisti, ut omnes, qui regimine TVO
indulgentissimo fruantur, de felicitate sua glo-
rientur. Hac clementia, qua, qui gnaviter
litteras

litteras excolunt, omnes complecteris, præ-
stitisti, ut in terris, quæ mandata TVA ve-
nerantur, sapientia floreat. Hæ celebratis-
simæ **PRINCIPIS OPTIMI**, virtutes
& mihi dubitanti animum addiderunt, ut
ausus sim, hasce meas qualescunque studi-
orum primitias ad solium **TVVM** submis-
se deponere, supplicibusque obtestari preci-
bus, ut pro ea, qua soles in litterarum cul-
tores uti clementia, rudes hasce paginas tan-
quam ingenuum observantiæ meæ documen-
tum meique animi devotissimi pignus cle-
mentissime suscipias. Quod reliquum est,
summum Numen rogo, ut **TE, PRIN-**
CEPS CLEMENTISSIME, omnibus,
quæ **TE, TVVM**que regimen beatissi-
mum reddunt, bonis cumulet, atque **TE,**
Patrem Patriæ, sublimiorum scientiarum Pro-
motorem, civium **TVORVM** spem ac
salutem, omnium litteratorum maximum so-
lamen & refugium cum **ALTITVDINE**
RE-

REGIA, SERENISSIMA TVA CONIV-
GE, SERENISSIMOque HEREDE, FI-
LIO PRINCIPE, ad seros usque annos in-
columem & florentem præstare velit, Est
hæc summa votorum, quæ demississima pieta-
te concipit

SERENISSIME MARCHIO,

PRINCEPS AC DOMINE

MVLTO CLEMENTISSIME

SERENITATIS TVAE

Halaë Saxonum
d. Octobr.

A. 1742.

*devotissimus subiectissimusque
Servus*

GOTTLIEB HERTEL.



PROOEMIUM.



Nil in toto qualitate patet, terrarum orbe inveniri posse, quod per se corpori humano, machinæ a summo Numine artificiosissime extructæ, noxam quandam inferre possit, iam inter Philosophos res est demonstrata. Ipsa venena, quorum nomen adeo est terrificum, absolute corpori nostro esse infensa, quis Medicorum statuit? Ergo si de salubritate vel insalubri-

A

lubri-

lubritate alicujus corporis respectu machinæ nostræ disputetur, hæc ipsa corpora per certas circumstantias sunt determinanda. Multis hanc sententiam roborare possemus & argumentis & exemplis: sufficiat vero nobis, de febribus solummodo breviter commentari. De his multis abhinc annis quæstio agitata fuit, an absolute salutare sint nec ne? Fuerunt viri celeberrimi & magni nominis, qui omnino multis argumentis adstruere conabantur, omnem febrem a natura in finem excitari salutarem. Rectissime vero id negarunt alii, dum omnino quicquid est morbus, per se salutare dici non possit. Conceditur ab his & ab aliis, fieri sæpenumero, ut per febrem tanquam statum præternaturalem alius status præternaturalis corrigatur. HIPPOCR., L. V. Aph. 70. scribit: Qui quartana corripiuntur, non admodum convulsionibus tentantur, si vero tententur, superveniente quartana liberantur. Lang. epist. 16. l. I. p. 79. inquit: vidi plus centies scabiem & per aliarum febrium & præcipue quartanæ crisin exortam sponte exolescere, citra omne medicamentorum subsidium. De apoplexia per febrem curanda HIPPOCR., L. V. Aph. V. hæc

hæc habet: si quis ebrius repente obmutescat, convulsus moritur, nisi febris incidens eum corripiat. De malo litteratorum, hypochondriaco idem gravissimus Autor L. VI. Aph. 40. ita scribit: Quibus ad hypochondria dolor est sine inflammatione sed vel ab obstructione vel a spiritu flatulento vel ab intemperie inæquali frigida, iis febris superveniens dolorem solvit. Omnes hi morbi pro sua causa agnoscunt viscidum, viscerumque obstructions, quæ cum per maiorem MSeæ motum tam progressivum quam intestinum maiorem resolvi & referari queant, non mirum est, morbos hos per motum febrilem sæpius fuisse extirpatos. Si itaque alii ob hos effectus de febribus affirmant quod salutare sint; alii etiam ob his contrarios contrarium statuere possunt. Experientia docet, mala, quæ a motu MSeæ majori pendent, sæpe sæpius per motus febriles produci. Sufficiat nobis unicum hunc in finem allegare exemplum. Celeberrimus Dn. SCHAARSCHMIDIVS Fautor atque Hospes olim, omni pietatis cultu æternum devenerandus casus refert de gravidis abortum ex febre perpessis vid. eius *Medicinische Nachrichten im ersten*

4 DISSERT. INAUGVRALIS MEDICA

ersten Jahr Gange p. m. 135. & p. 161. Quæ quum ita sint, exinde colligimus, febrim pro diversa corporis quod corripit, conditione, nunc salutarem nunc minus esse salutarem. Jam quia omnes febres præcipue vero acutæ quatenus febres sunt per evacuationem quandam, in acutis crisin dictam, felicem eventum obtinere debent; placuit, dum nobis impositum fuerit pro impetrandis summis in Medicina Honoribus specimen quoddam edere inaugurale, hanc in materiam inquirere. Faxit Deus T. O. M. ut labor hic in nominis divini gloriam valeat, Te vero L. B. rogamus ut hoc levigense specimen academicum benigne accipias nobisque faveas.

§. I.

AD veram de crisi ideam formandam opus erit, ut ejus requisita recenseamus: quia vero res est, quæ soli innititur experientiæ, & quæ primum at sane ad nostra usque tempora optime ab Hippocrate tradita; optime nos quoque agemus, si ex illo ea mutuemus, quæ ad scopum nostrum spectant. Morbi acuti, dicit Aph. II. 23. inter dies quatuordecim terminantur crisi. Dein idem Medicorum sui temporis princeps requirit, ut certis morbi diebus eveniat. Coac. 80. hæc habet: febres si alio quam judicatio
rio

rio die, defierint, recidivam metuere oportet. Expressis porro verbis inculcat, omnem crisin præcedere debere summam omnium actionum perturbationem. Libr. de Crisib. f. 20. dicit, qui paucissimo tempore sani futuri sunt, iis in totum maxima signa contingunt. Aph. II. 13. Quibus, inquit, crisis contingit, iis nox paroxysmum præcedens gravis est, quæ vero subsequitur, plerumque tolerabilior.

§. II.

Jam videamus quid Veteres de ipsis diebus criticis doceant. Hos nunquam morbi statum anticipare posse, affirmat GALENUS, dum inquit: tanto habetur omnis judicatio deterior, quanto plus statum morbi anticipaverit. De hac judicatione Divus HIPPOCRATES observavit, eam frequentissime fieri die septimo, decimo quarto, decimo septimo & vicesimo. Libr. de diebus judicator: §. 9 hæc refert: Judicantur febres quarta die, septima, undecima, decima quarta, decima septima, vigesima prima. In L. aph. Sect. II aphor. 23 & 24. hæc habet: Acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur. Septimæ quarta index est. Alterius hebdomadæ octava principium est. Consideranda vero undecima est; hæc enim quarta est secundæ hebdomadæ. Consideranda rursus decima septima. Ipsa enim est quarta quidem a decima quarta, septima vero ab undecima. Idem Autor L. de prænor. §. 20. hæc profert. Placidissimæ febres & signis securissimis nitentes quarto die desinunt aut prius. Malignissimæ

6 DISSERT. INAUGVRALIS MEDICA

vero & signis horrendissimis oborientes, quarto die aut prius occidunt. Primus igitur ipsarum insultus sic definit. Secundus autem ad septimum produ-
 citur. Tertius ad undecimum. Quartus ad deci-
 mum quartum; Quintus ad decimum septimum.
 Sextus ad vigesimum. Ex his jam satis patet, acu-
 tas & continuas febres ex HIPPOCRATIS sententia
 septenis solvi debere diebus: hinc si alio tempore
 ejusmodi excretiones eveniunt, eas minus salutare
 sed symptomaticas esse pronunciarunt. Sect. IV. §.
 37. ita loquitur: sudores febricitanti si inceperint,
 boni sunt tertia die & quarta & septima, & deci-
 ma septima & vigesima prima & trigesima pri-
 ma & trigesima quarta. Hi enim sudores mor-
 bos judicant: qui vero non sic fiunt, dolorem signi-
 ficant, longitudinem morbi, & recidivas. Aphor.
 65. Sect. VI. hæc habet: Febricitanti sudor oboriens,
 febre non remittente, malum, moram enim trahit
 morbus & multam humiditatem significat. GALE-
 NUS Libr. de diebus decretorii principes criticos vo-
 cat septimum, decimum quartum & vigesimum pri-
 mum, in quibus plures sanari quam mori declarat.
 Secundum dierum criticorum ordinem vocat con-
 templantiles, indices, internuncios, quod in hisce cri-
 seos futurae in septimo die signa eluceant, si nempe
 fuerint cocta excrementa, & sunt hi dies semi septi-
 mi, reliquos dies inter indices & vere criticos appel-
 lavit intercalares vel etiam provocatorios; reliqui
 dicuntur vacui, quia nec decernunt, nec judicant, nec
 provocant. Medicinales dicti sunt, quia jam HIPPO-

CRAT.

CRAT. L. IV. de morbis dicit: Quicumque febre continua correpti cathartico diebus paribus usi sunt, hi nimium purgati sunt nunquam; at qui diebus imparibus cathartico sunt usi, nimium sunt purgati & multi perierunt.

§. III.

Quia dies index & decretorius a medico maxime contemplandi sunt, e re erit, ut videamus quomodo se se manifestent, quibusque circumstantiis stipati sint. Patet ex supra (§. 2.) allatis diem indicatorium esse eum, ex quo Medicus judicare possit, an morbus die critico finiatur nec ne. Signa itaque eruamus necesse est, ex quibus Medicus hoc augurium capere queat. Quicquid vero Medicus de eventu morbi judicare valet, id omne desumit vel ex indole morbi, vel ex vitæ robore, vel ex ægri temperamento, vel ex excretis & retentis vel ex symptomatibus morbum comitantibus. Quod ad indolem febris attinet, multum scire juvat, an sit acuta benigna vel maligna; quo enim est benignior, eo major vitæ spes, quo malignior vero, eo minor. Porro quo natura est robustior, eo celerius judicatur morbus: sæpius fit, ut evacuatio critica ob solas vires deficientes fieri non possit: quibus auctis optima crisis contingit. Ratione temperamenti illi præcipue ad crisin apti sunt, qui alacres prompti, imo præcipites sunt, uno verbo homines temperamenti sanguineo-cholerici. Hæc quidem generaliter inferviunt Medico ad judicium sui de febris eventu inprimis
 teos

feos formationem, non vero omne punctum absolvunt. Præcipuum momentum omnino constituunt signa coctionis. Jam Galenus primum inquit & maximum est considerare coctiones. HIPPOCR. L. I. epidem. Sect. IV. aph. 71. Quibus, ait, septima die morbi judicantur, his nubeculam habet urina, quarta die rubram & alia secundum rationem. it. aph. 72. Quibus urinæ pellucidæ, albæ malæ, maxime autem in phreniticis apparent. Patet ex his quid veteres tam per coctam quam per crudam urinam intellexerint sc. per illam, quæ nubeculam habet, per hanc vero pellucidam albam. Hæc uroscopia ubique in febribus acutis exerceri debet: at in specialioribus febribus ut in pleuriticis maxime observare jubent sputamina, & in aliis ubi primarum viarum vitium simul adest, alvi excrementa. HIPPOCR. Libr. de diebus judicat. §. 8. de febre pleuritica ita loquitur: Judicatur morbus septima die, longissimus decima quarta. De Peripneumonia vero ibidem hæc habet: Symptomata patitur æger minimum diebus quatuordecim ad summum viginti uno, & tussit hoc tempore vehementer: & una cum tussi purgatur; primum quidem saliva multa ac spumosa. Septima vero ac octava die, ubi febris in vigore fuerit & humida sit peripneumonia, crassior, sin minus, non. Nona vero & decima cum virore pallida ac subcruenta. Duodecima autem usque ad decimam quartam, multa & purulenta. Atque hoc in his contingit, quorum naturæ & corporis affectiones humidæ sunt, & morbus fortis est. Quo-
rum

rum vero & natura & morbi constitutio sicca est, in his minus. Tandem ipsius diei decretorii Jodoc. Lommius in observat. Medicinal. hanc ex hibet descriptionem. Inquietam esse noctem oportere, quæ eum antecedit diem, quo die futura accessio, omnique absolvenda judicatio est, vetustissimus Autor HIPPOCRATES proposuit. Signa vero iudicationis futuræ hæc refert: Delirium, sopor, vertigo, obli- vio sensuum, inusitatus error, dolorque capitis, cer- vicis, stomachi, præcordiorum, aliarumve partium insignis; adhæc aurium susurrus, falsi oculis objecti splendores, invitæ lachrymæ, frequens nausea, æstus, sitisque solito vehementior, pulsus repente ordinis redditus expers, & inæqualis, urinæ suppressio, alvi infueta murmura. Inter has turbas ipse æger totus angitur, & in omnem partem corporis sese varie ja- ctat, itemque vociferatur, exilit e cubili, omnia fu- rioso similis. Id temporis accessio febris vehemen- tissima est, fere horæ spatio priorem antevergens, in- ciditque magnus & insolens quidam ipsa cum acces- sione rigor, hinc subito (si quidem bona judicatio futura est) profusus erumpit sudor, aut sanguis u- bertim e naribus fertur, aut vomitus multi humoris incidit, aut alvus multum solvitur, post quæ febris incipit tota conquiescere.

§. IV.

Circa crisin ergo experientia docet, 1) quod fo- lis conveniat febribus continuis acutis; 2) quod con- sistat in excretionem quadam vel per alvum vel per

B

sudo-

sudorem, vel per urinam, vel per expectorationem, vel per hæmorrhagiam, præcipue narium; 3) quod hæc ipsa evacuatio fieri debeat die critico i. e. 4to, septimo, undecimo, decimo quarto, decimo septimo, vigesimo primo; 4) quod sub & post eam æger facilius respiret, non amplius adeo caleat, pulsus fiat mollior & tardior; 5) quod omnis evacuatio extra diem criticum sine levamine siens malum portendat; 6) quod urinæ copiosæ tenues quocunque febris tempore excretæ sint symptomaticæ.

§. V.

Ex his (§. 1-4.) allatis de crisi circumstantiis ideam illius hanc nobis formamus: Crisis est evacuatio subitanea & copiosa die critico post signa coctionis apparentia febrim acutam solvens. Hanc a nobis definitam crisin alii exquisitam sive ecclrisin vocant, minus exquisitam vero eam appellant, quæ copiosis quidem fit evacuationibus, ubi tamen plures earum requiruntur ad febris solutionem vid. *Cel. JUNCKERI* *Consp. Pathol.* p. 380. Alii crisin definiunt per iudicium quod medicus format de exitu febris acutæ tam salutari quam lethali. Ad horum censum Gravissimus Autor *HIPPOCRATES* referendus; siquidem in *Libr. de Affection:* §. 8 hæc habet: iudicare in morbis est, cum morbi augefcunt, aut minuntur, aut in alium morbum transeunt, aut desinunt; hanc ob causam dividunt crisin in fidam & infidam. Denique sunt, qui plane præcedentem excretionem non re-

DE CRISI FEBRIVM ACVTARVM. II

respiciunt, sive ea fuerit subitanea sive successiva; hi, quos inter Diocles eminent, quamcunque morbi solutionem crisin appellant.

§. VI.

Quia crisis nihil aliud est quam evacuatio febrem acutam solvens, opus erit, ut dispiciamus, qua in re febris acuta consistat.

§. VII.

Symptomata in omni febre praesentia sunt horror calor & pulsus celer. vide III. BOERHAV. in aphorismis m. de cognoscend. et curand. morb. §. 563. Horror est sensus frigoris i. e. defectus caloris. Calor nostri corporis oritur a sanguine, ergo in quacunque parte horror percipitur, ibi deest sanguis: inde sponte sequitur, cum in febre tota cutis superficies horripilatione corripiatur, totam illam sanguinis tunc temporis esse expertem; ergo aut loco liquidi purpurei aliud fluidum aut plane nullum ei inest: jam si aliud fluidum ei inesset, saltem eandem nisi majorem haberet intumescantiam; cum vero praesente horripilatione non dicam frigore tota cutis superficies mirum in modum detumescat, patet, vasa cutanea aliqua ex parte & vacua & constricta esse. Causam hujus constrictionis hanc nobis concipimus. Omnes febres oriuntur vel a causa interna vel ab externa. Ad hanc praecipue pertinet transpiratio impedita, praesertim post excalescentiam corporis tam a causis in-

ternis quam externis productam. Hoc impedimentum fit per refrigerationem, per hanc constringuntur vasa cutanea, ut humores in illis contenti non possint evacuari, sed per constrictionem ad interiora repellantur, ut inde frigoris sensus oriatur. Ad causam internam, omnem illam referimus, quæ primo cum sanguine fuit communicata. Hæc vel sanguinem inspissat, vel resolvit, vel vasa acrimonia sua stimulat: si est viscida cum tota MSea per circulum ejus commixta, penetrabit quidem sanguis talis viscidus in oscula vasorum minimorum, sed ob suam visciditatem non ulterius penetrabit, ut hinc reliqua pars talis vasculi minimi vacua maneat, & hanc ob causam se se constringat. Jam, si materia MSeæ admixta, illam resolvat, orietur aliqualis exagitatio illius, qua fit, ut si vascula minima penetrat, ea præter naturam expandat; per quam expansionem ad fortio-riorem constrictionem excitantur, cui cum earum compressio, quæ a vasis fit majoribus, accedat; ad tantum gradum sese constringunt, ut sanguis vel plane non, vel potius minima ex parte illa intrare queat. Si ejusmodi materia, in MSeam illata est, quæ acrimoniam habet, cuilibet modus patet, quo vasa constringat. Per hanc constrictionem vasculorum tam cutaneorum quam reliquorum in toto corpore existentium minimorum, intercipitur circulus sanguinis in his ipsis vasculis, & cum eorum copia omnino satis sit numerosa, omnis ille sanguis, imo & reliqui humores, qui secundum naturam ab illis recepti fuissent, ad

ad interiora repelluntur, & in illa vasa penetrant, quæ ad hucdum sunt aperta i. e. in vasa maiora. Senex Venerabilis FRIDER. HOFFM. in Diff. de Origine febrivm §. 6. de hac constrictione ita loquitur: Quandocunque itaque has teneras nerveas & tendinosas cutis partes spasmus exagitat, integumentum hoc constringitur, vasa comprimuntur, pori ac meatus, qui sudorem evehunt, angustantur, unde habitus corporis subsidet, detumescit, venæ disparant atque excretio per sudorem cohibetur, glandulis miliaribus sub cute positis compressis, & partes extremæ frigore & horrore corripiuntur propter copiosos nervorum surculos a pari vago intercostali cervicali secundo, brachialibus, dorsalibus & inferioribus lumbaribus ad universam cutim extensis, qui spastico motu agitati horrorem vel etiam rigorem producant. Solet vero hic spasmus non tantum in cute subsistere, sed, si vehementior est, ad partes etiam interiores vagatur & ferme totum membranofum genus in consensum trahit, & ubi pericranium occupat, gravem cephalalgiam parit: in perioestio contusivum dolorem, qui quartana correptis perquam familiaris est, suscitatur. Cum vero ad plexus mesentericos dispergitur, gravem & pressorivum dolorem circa primam lumborum vertebra, ubi horum nervorum sedes est, ingenerat. Quia vero hæc strictura, etiam spastica ad ventriculi & intestinorum membranas procedit, hinc alvus clauditur &c. Et quia ingens consensus propter commu-

nionem nervorum, ventriculi est cum renibus, hinc urina, quæ præfente frigore ac horrore profunditur, tenuis ac clara sine sedimento fertur. Ex hydrostaticis scimus, motum fluidi, quod in pluribus canalibus inter se communicantibus movetur, si eorum quidam obstruantur, in reliquis adhuc apertis tanto reddi majorem, quo plures canalium fuerint occlusi; ergo necesse est, ut sub horripilatione motus MSeæ in vasis majoribus mirum in modum increfcat. Hanc ob causam cor ad majus spatium extendi deberet, cui tamen constrictio vasculorum cordis minimorum resistit; quæ etiam ratio est, cur arteriæ non ad tantum spatium extendantur, nec cum tanta vi, quanta quidem necessario fieri deberet, nisi dicta vasculorum minimorum constrictio obesset.

§. VIII.

Hæc vasculorum minimorum constrictio eo promptius & facilius tolli poterit, quo minor illa ipsa est. Quo mitior est horripilatio, eo minor est dictorum vasculorum contractio, ergo quo tolerabilior est sensus frigoris, eo citius cessabit. Causam in febribus horripilationem gignentem, triplicem esse affirmavimus sc. vel viscidum, vel sanguinem paullulum rarefactum, vel acrimoniam. Jam assumimus, per motum majorem & pulsum celeriore MSeam, nec non obstructions quascunque nostri corporis internas per ipsam tolli MSeam, hinc cum sub horripilatione in majoribus vasis sanguinis motus increfcat (§. 7.) pullus fiat celerior, ipsa MSeæ ob has causas resolvetur, quo apta fit, in viscidum
vascula

vascula minima obstruens penetrandi, illiusque co-
hæsiõnem dissolvendi, quo ipso efficitur, ut circu-
lus sanguinis in illis vasis obstructis restituatur. Ex
his cuilibet patet, tanto longius requiri tempus ad
viscida resolutionem, quo illud ipsum in eminentio-
ri gradu tale est. Idem fit vbi materia non viscida
quidem vascula obstruens adest, sed MSeam rarefa-
ciens: nam cum sub horripilatione ex demonstratis
MSea maiori gradu resolvatur, globuli illius mino-
res redditi etiam in vasa aliqua ex parte constricta
penetrare & per illa circulari possunt. Quod ad
materiam acrem attinet, illa vel est viscida vel sub-
tilis MSeam resolvens: ergo cum de his jam actum
fit, non opus erit, de illa speciatim aliquid addere.

§. IX.

Omnis itaque febris præsupponit materiam
quandam motum majorem in tota MSea excitantem.
Ex phisicis notum est, omnem actionem æqualem esse
reactioni, hinc si corpus quoddam, quod validissimam
vim exerere potest, contra corpus quoddam tantam
vim insitam non possidens agat, actio ejus longe mi-
nor erit, ac si idem corpus sub iisdem circumstan-
tiis in aliud corpus, quod majori vi insita gaudet, a-
geret. Ex his colligimus, in explicatione morbo-
rum a materia quadam illata ortorum, non solum vim
materiæ illatæ insitam considerandam, & ab ea ad ef-
fectus quos producit, esse concludendum, sed & vim
illius subjecti, in quo illa materia hæret, insitam si-
mul in consilium esse vocandam. Ex his subsumi-
mus, in explicatione febrium non solum respicien-
dum

dum esse ad materiam sive causam proximam illam inferentem, sed & ad constitutionem corporis quod ea infestatur. Hæc ratio est, cur diversa subjecta una eademque febris specie laborantia non eandem noxam inde reportent, sed v. gr. Cajus succumbat, Titius vero sanitati restituatur. Ex eodem principio derivandum est, cur transpiratio post corporis exalescentiam suppressa, in alio subjecto producat febrem acutam, in alio vero solos motus febriles; imo cur in hoc subjecto hæc febris species, in alio vero alia oriatur v. g. in uno generatur febris acuta sine, in alio vero cum exantheatibus.

§. X.

Febris acuta ab intermittente se se distinguit in eo, quod symptomata febrem comitantia in hac ad aliquod tempus plane cessent, in illa vero nunquam; a lenta vero, quod in hac omnia symptomata sint mitiora, in illa graviora. Ergo causa proxima febris, in acuta continuo agit, in intermittente vero certis tantum temporibus. Porro in acuta majori vi agit, in lenta vero minori. Jam cum motus auctior immediata sit febris causa, sequitur, ut id quod illum producit, in acuta semper & cum vehementia agat. Monstravimus (§o. præced.) motum hunc auctiorem diversimode induci & exaltari posse pro diversa subjectorum constitutione, quid ergo mirum? quod difficile sit negotium in uno quoque subjecto dijudicandi, cui causæ febris qua jam laborat, ortum suum debeat. Cum itaque in febrium explicatione constitutio

stitutio corporis simul attendenda est ; jam quædam hujus argumenti momenta breviter considerabimus.

§. XI.

Primum locum obtineat diversitas temperamentorum. Horum merito quatuor a philosophis statuuntur pura sc. sanguineum, phlegmaticum, cholericum & melancholicum. Quorum fundamentum sive quæras in diverso sanguinis circulo, sive in diversa sanguinis temperie id tamen universaliter verum est, proportionem partium MSeam constituentium in vnoquoque horum temperamentorum differre. Quum vero certum firmumque sit, fibras nostri corporis solidas nutriri a MSea, non possunt non hæ ipsæ fibræ inter se differre, prout MSeæ ex quibus nutriuntur, inter se differunt. De sanguineis constat, eorum corporis habitum esse mollem, spongiosum, tonum partium solidarum moderate tensum. Pulsus in his observatur moderatus & æqualis, hinc ad se. & excretiones prompti sunt. Phlegmaticis cutis ad tactum lævis ac humido frigida est ; tonus fibrarum flaccidus & color pallidus. Pulsus eorum languidus & rarus observatur, hinc se. & excretiones segnius in iis procedunt. In temperamento cholericis corporis habitus est strictior duriorque. Calor in illo est auctior: pulsus omnes reliquos celeritate & vigore superat; hinc se. & excretiones alacriter administrantur. Tandem in melancholico offendimus corporis habitum strictum, densum & sicum: tonum partium fibrosarum magis tensum; ca-

C

lorem

lorem exiguum, pullum tardum, fortem magnum & plenum, hinc se- & excretiones tardius in iis perficiuntur.

§. XII.

Pergimus ad status præternaturales quidem, nondum vero eousque progressos, ut impotentiam agendi sive morbum induxerint: de quibus brevissimis hæc addimus. Plethora, quæ est nimia sanguinis abundantia, ob hanc ipsam excedentem copiam, quia nullibi est nisi in vasis, ea tanquam canales extensibiles præter naturam expandit; per quam expansionem præternaturalem vasa robur suum amittunt, id quod in omnibus plethoricis laborum haud patientibus experientia docet. Causa vegeti sanguinis circuli est actio cordis & arteriarum sufficiente vi in sanguinem non nimis resistentem fiens. Ergo si muscoli cordis & fibræ arteriarum musculosæ a robore suo aliquid amiserint, circulatio omnino non adeo vegeta esse potest, præsertim si resistentia, quam sanguis movendus dat, pro majori ejus copia proportionate crescat: quod cum verum sit, majorem sanguinis copiam, majori vi impulsui cordis & arteriarum resistere, patet, per plethoram circulum sanguinis duplici ex causâ retardari. Porro cum sanguinis motus intestinus multum per motum ejus progressivum promoveatur, non potest non sub sanguinis circulo segniori etiam ejus intestinus debilitari: hinc morbi illi, qui in Pathologicis plethoræ tribuuntur.

§. XIII.

§. XIII.

Jam si corpus cacochymicum consideremus, illud ex omnium medicorum consensu pro specie cacochymix, ad varios morbos dispositum est; in quibus recensendis defudare superfluum est.

§. XIV.

Hæc omnia (a §. 11-13.) ad ortum & febris incrementum multum conferunt, eaque diversimode determinant. Nam cum febris incrementum nihil aliud sit quam augmentum motus totius MSeæ majoris, illudque oriatur, dum motus ex quacunque causa in MSeæ major productus MSeam exagitet, per hanc exagitationem vasa expansa majori vi sese contrahant, hinc etiam majori vi in eandem agant, quo illius exagitatio de novo incrementum capit, sponte fluit, cum ad motum in MSeæ producendum & motus intestinus & progressivus requirantur, eum causa quadam motum citatiorem excitante, in corpore presente, pro diversa MSeæ & partium solidarum constitutione vario modo modificari. Hinc, cum pro temperamentorum diversitate, it. diversa sanguinis copia, nec non pro varia cacochymix specie, si quæ in corpore latet, & MSeæ & partium solidarum conditio differat; patet ratio, cur homines qui horum respectu inter se differunt, si eadem febris specie corripiantur, tamen non eodem modo ab ea affligantur nec eadem symptomatum vehementia in illis occurrat.

§. XV.

Pro diverso febris incremento differt etiam ejus declinatio, quæ est illud febris tempus, in quo sym-

tomata febrilia cum leuamine ægri mitigantur, usque dum plane cessent. De hoc tempore experientia docet, quod 1) quo vehementiora omnia sint in febris incremento, eo citius declinatio incipiat, & 2) eo breviori temporis spatio ipsa declinatio absolvatur. Ergo ratio brevioris declinationis, tam respectu termini a quo quam ad quem, hæret in febris incremento. Ipsa vero declinatio fit, vel per crisin, vel per lysin; ergo in incremento quærendum, cur alia critice, alia vero per lysin solvatur. Crisis fit per evacuationem vel sanguinis vel humorum secretorum, ergo inquirendum quomodo per motum febris auctiorem ejusmodi evacuationes instituantur.

§. XVI.

Secretio fluidi ex fluido nihil aliud est ex mente celeb. HAMBERGERI, quam separatio quarundam partium fluidarum inter se homogenearum ex alio fluido heterogeneo, cui erant commixtæ. Ad hanc separationem respectu viarum requiritur, ut illæ sint apertæ, alias enim nullum fluidum illas intrare potest; hinc neque constrictæ, neque materia quadam stagnante obstructæ, neque compressæ esse debent. Constrictis visceris cujusdam canaliculis secretioni humorum destinati subtilissimis, secretiones, vel plane cessare, vel admodum parca copia procedere, inter alia clare monstrant morbi renum calculosi, dolores colici, icterus &c. ubi secretio bilis in hepate, vel ex toto, vel ex parte, tam per constrictionem, quam per ejus obstructionem tollitur. Per obstructionem a materia quadam in vasculis hærente facta secre-

secretionem impediri posse, manifesto nos docent plurimorum effectus emplastrorum; quippe quæ ex rebus viscidis composita, si per aliquot dies uni parti continuo incumbant, transpirationem illius adeo imminuunt, ut sæpenumero rubor non solum inflammatorius, sed & gangræna inde oriatur. Compressionem itidem secretionem præpedire posse, vel ex eo patet, quod vasculi parietes compressi sese contingunt, hinc fluido intranti via præcludatur. Porro ratione solidorum requiritur, ut sufficienti polleant robore; nam quum verum sit, omnem motum progressivum fieri in nostro corpore maxime per actionem solidorum, sequitur, ut & fluida secreta h. e. in vasis secretoriis iamiam hærentia per actionem constrictoriam parietum illorum vasculorum, in quibus continentur, ulterius, sc. in vasa excretoria propelli debeant: quæ ratio est, cur in subjectis debilioribus secretiones non adeo promte eveniant quam in robustioribus, licet alias causas concurrentes non excludamus. Respectu fluidorum necesse est, ut partes secernendæ a reliqua MSea separentur. Nam cum secretio fiat in vasis subtilissimis, id quod glandulæ structura monstrat; & physica experimenta ostendant, non quodcunque fluidum quemcunque intrare canalem capillarem, sed potius leges observare adhæsi-
onis a Viro celeb. supra laudato HAMBERGERO primum demonstratas sc. ut omne fluidum, quod talem canalem penetrat, sit vel specificè æquale, vel specificè levius, hinc specificè gravius plane excludatur, sequitur, ut omne fluidum secernendum a cohæsione cum MSea
C 3 sit

sit liberum, adeo, ut simulac vasculum secretorium contingat, cum hoc vasculo cohæreat, & quidem majori gradu quam cum reliquo fluido cui erat commixtum. Eadem separatio fluidorum a se invicem involvit etiam imminutionem partium fluidarum ratione magnitudinis. Anatome cum arte iniectoria docet, diametrum osculi vasis secretorii admodum esse exiguum, qui si comparetur cum magnitudine globulorum MSeæ, hæc illum longe excedit; ergo opus est, ut dicti globuli in partes longe minores dissolvantur, i. e. in serum commutentur. Hoc ipsum serum per circulum sanguinis magis adhuc dividitur, ut ad secretiones aptius evadat. Ex his apparet, quod secretiones eo promptius evenire possint, si omnia viscera secretoria sint aperta; ipsa vero MSeæ per auctiorem ejus motum eo modo resolvatur, ut partes cum visceribus secretionibus destinatis vel specificè æquales, vel specificè leviores evolvantur.

§. XVII.

Quamprimum tales evacuationes, quæ resolutionem partium MSeæ crassiorum factam manifestant, contingunt, Medici dicunt, coctionem fieri MSeæ. Ex omnibus autem solemnibus evacuationibus maxime consideratur urina: ex qua ut plurimum signa coctionis desumuntur. Prudens verustas omnem urinam albam pellucidam crudam vocavit, eam vero coctam, quæ nubeculam habet. Maxime sc. attenderunt ad urinæ sedimentum; cujus bonæ notæ hæc sunt: 1) ima quidem petat, non vero ipsi fundo adhæreat, sed suspensum sit: 2) non sit dilaceratum,

tum, sed inter se quasi cohæreat: 3) infima ejus pars lata, suprema vero sit acuminata, sive ut Medici loqui amant, pyramidalem habeat figuram; 4) non debet esse coloratum, sed album; 5) quoad consistentiam suam debet esse æquale, porro 6) omne sedimentum bonum non debet esse fœtidum, ex fœtido enim semper mala formatur prognosis; denique 7) ratione temporis sedimentum, quod ab initio febris statim sese ostendit, nisi periculum minuetur, attamen non adeo bonum est, ac si plane nullum adesset: illud vero quod in febris incremento subsidet, nisi sit nimis copiosum, male figuratum, mali coloris & odoris, pro bono habetur, id autem pro optimo, quod die critico formatur & morbum levat.

§. XVIII.

Hæc boni sedimenti prædicata satis sufficienterque nobis ostendunt MSeæ conditionem, ex qua tale sedimentum lecernitur. Nam quia omnis secretio præsupponit sanguinis resolutionem, sequitur, ut & bonum sedimentum illam involvat. Jam cum id constet ex partibus inter se ad visum saltim homogeneis, patet resolutionem fuisse in tota MSeæ æqualem. Ad hæc cum sedimentum ima petat, exinde apparet, partes sanguinis crassiores non solum tanto gradu fuisse imminutas, ut per vasa minima penetrare potuerint, sed & a cohæsiōe cum reliquis partibus magna ex parte fuisse liberatas, id quod ex earum a reliquis secessu & ad fundum descensu recte judicatur. Porro quia odor boni sedimenti non fœtidus, sed potius illi similis, quem urina sana spargit, faci-

le

le quilibet inde argumentatur, resolutionem MSeæ non esse putredinosam, sed talem per quam partes abundantes morbumque nutriendas separatæ feceruntur. Denique cum idem sedimentum non statim a febris initio excernatur, sed in incremento illius, manifestum est, resolutionem MSeæ non a febris principio statim talem esse, qua illa ad secretiones apta reddatur.

§. XIX.

Ille dies, in quo tale sedimentum primum conspicitur, dies audit indicatorius; qui quo citius apparet, eo celerius quoque consequitur crisis. Ergo quo promptius MSeæ hunc in modum resolvitur, ut sedimentum in urina appareat, eo celerius ad illum statum perducitur, quo copiosa contingit evacuatio. Ex circumstantiis crisis comitantibus cuilibet rem curatius ponderanti apparet, eo tempore, quod crisis immediate præcedit, talem in corpore contingere mutationem, qua vascula totius corporis minima materia quadam obstruuntur; per quam obstructionem fit, ut circulus sanguinis mirum in modum perturbetur, vasa expandantur, unde omnia illa symptomata crisis præcedentia sunt derivanda. Jam si hæc ipsa materia ejusmodi indolis sit, ut per motum majorem ex vasculis minimis propelli queat, hanc symptomatum exacerbationem subsequetur sensibilis eorum mitigatio: hoc modo ipsa crisis perficitur.

§. XX.

Hanc evacuationem criticam vario modo imminui imo plane impediri posse & ratio & experientia

tia dicitur. Huc referenda sunt tam ipsa materia maligna cum MSeæ communicata, quam constitutio corporis febre correpti; dein ægrotorum diætâ, nec non ipsorum pro dolor! multorum medicaminum usus. Posito enim, materiam MSeæ illatam ejus fuisse virtutis, ut putredinoso-gangrænosam fermentationem in illa excitaverit, quid mirum, si loco evacuationis & ipsius hujus materiæ malignæ & partium male per illam evolutarum stasis atque stagnatio in partibus ad vitam necessariis orta mortem inferat? Porro si nobis fingamus subjectum, quod v. g. per præcedentes morbos summe fuerit debilitatum, febre infestari, qui fieri poterit, ut vires vitæ sufficiant tam partes peregrinas MSeæ immixtas quam partes MSeæ per peregrinas corruptas per loca secretoria expellendi? Quibus si accedant animi affectus, præprimis mœror, tristitia, ira; nec non vitia ratione esculentorum & potulentorum commissa, quibus negotium digestionis turbatur, facile evenire potest, ut æger febrî succumbat. Tandem per ipsam sæpius medicationem tam a vetulis quam ab ipsis Medicis susceptam nisi ipsa mors inferatur, attamen per illam critica evacuatio suspenditur. Nam mirandum est, celeberrimorum Medicorum esse plurimos, qui unanimiter affirmant, quod criticæ febrium solutiones in rusticis nullo prorsus medicamine sublevatis frequentissime conspiciantur. Errant certe illi qui exinde colligunt, omnium medicamentorum in febribus usum omnino esse noxium. Exhibeantur medicamenta æqualem sanguinis circulum promoventia, & certissime

tissime usum præstabunt optatissimum. Contraria ex parte si propines medicamenta incrassantia, refrigerantia, vegetum sanguinis circulum impediendo, variisque stasibus ansam præbendo, retardabis subitaneas evacuationes, de quibus Prosper MARTIANVS comment. in libr. II. de morbis sect. II. continuo, inquit, refrigerantium usu, (propter febrim) incrassatis humoribus corporibusque densatis spontaneæ evacuationes sæpe prohibentur, ut hæc non sit levis causa, cur nostris temporibus tam raro fiant crises, quæ frequentissimæ erant antiquis. Celeb. BAGLIVVS in prax. med. p. 254 Mirari desinant, inquit, practici, si hodie nec frequentes nec perfectæ succedant crises uti olim in Græcia; siquidem illi græcarum legum vel ignari vel obtrectatores, a principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, spirituosis, aliisque imprudenter & intempestive exhibitis medicamentis fere conficiunt ægrotantem; ideo impossibile est, ut humores per tam diversas remediorum seditiones distracti ad criticæ despumationis negotium stato tempore disponantur; sed assiduis confusionibus agitati, loco criseos perfectæ in metastases præternaturales desinant, atque hæc de causa, nec criseos, nec dierum criticorum, nec aliorum demum naturæ motuum regulas ab antiquis traditas in febribus observabimus. Ergo circa medicamenta in febribus exhibenda proverbium illud valet: tollatur abusus & maneat usus.

T A N T V M.

NOBILISSIMO ET DOCTISSIMO
DOM. CANDIDATO

S. P. D.
FRIDERICVS HOFFMANNVS

ACADEMIAE FRIDERICIANAE SENIOR.

Gratulor TIBI egregios in arte salutari profectus, quos assiduo multorum annorum studio comparasti. Tenuit TE Jenensis academia in quartum annum: quo tempore philosophiae excolenda & jaciendis medicæ doctrinae fundamentis, quibus altiora imponeres iecisti. Adisti deinde Berolinum, ibique usus fuisti illis apollineæ artis subsidiis, quæ clementissimorum Regum nostrorum providentia exhibet illis, quicumque uti illis cupiunt. Venisti tandem in nostram academiam ut perficeres bene cœpta, & curriculo studiorum finem imponeres felicem. Superasti examina legibus præscripta, TEQUE talem comprobasti, qui omnium calculos promeritus ad capeffendos honores cum laude dimitteretur. Faxit DEVS, ex cuius providentia & benignitate successus eorum, quæ mortales conantur, unice pendent, ut ad plurimum humani generis fructum conferas doctrinam tuam, & diutissime valeas. Scripsi die XXVII. Octobr. MDCCXLII.

IUVENI
PRAECLARO ET EGREGIE DOCTO
DOMINO CANDIDATO
GOTTLIEB HERTEL
MVL TAM PRECATVR FELICITATEM
D. IO. IVNCKER

MED. PROF.

CRISEOS nomen a plebeio quodam homine
primum inauguratum esse, historica fide
confirmamur. Is enim cum egrotantem
quemdam anxio astu flagrantem, inquietum, cla-
mantem & denique copioso sudore perlutum obser-
uasset, obstupescens pronunciaffe fertur: quod de
vita istius egroti iudicium nunc ageretur. Quis
autem putasset, tropicam hanc indocti & ignobilis
hominis locutionem, a foro iudiciario desumptam,
tantum adplausum tantamque existimationem de-
mum accepturam esse, ut in doctrina medica sin-
gularem titulum & locum obtineret. Hac enim
allegoria Medicorum auctoritate non solum proba-
ta

ta & in medicinam transferendo comprobata, sed
progrediente quoque tempore ulterius ita exorna-
ta est, ut actorem, testes, reum & iudicem ad iu-
dicium istud medicum excogitauerint. Et licet
similia plerumque paullulum claudicare soleant:
haud incongrue tamen querela agrotantis cum a-
ctore, varia caussarum attributa cum testibus,
materia peccans cum reo, & natura, morbosam
materiam expellens, cum iudice comparari possunt.
Interim nemo facile inficias ibit, doctrinam de cri-
sibus multas inuoluere difficultates, ideoque pro-
hibere, quo minus copiosiores fructus, quam quos
euentus adhuc probauit, ex ea capere possimus.
Quare conatus TVOS, clarissime CANDIDATE,
non possum non laudare, quod hanc materiem dis-
sertatione inaugurali euoluendam suscepisti. Quam
viti ipsemet docte scripsisti, ita quoque sine Præside
(quod rarum & praclarum est) eandem defendes.
Ego vero & animi TVI modestiam & studiorum
profectus semper aestimaui: ideoque ex decreto Fa-
cultatis nostrae gradum Doctoris latus TIBI conse-
ram; certo considens, officia TVA medica rei pu-
blicae futura esse fructuosa. Vale D. D.

XXVII. Oct. MDCCXLII.

Selchsamkeit und kluge Thaten
Vergnügen, fruchten; und mit Recht,
Denn, ist die Saat erwünscht gerathen,
Wie? wird dann wol die Erndte schlecht?
Mit Grund viel wissen bringet Ruhm:
Es läutert Sinnen, Wis und Kräfte;
Es lenckt den Willen heilsam um,
Und zeugt die nützlichsten Geschäfte.

Aus diesen Quellen strömt Vergnügen.
Man opfert sich mit vieler Lust,
Dem, der durch gnädiges Verfügen
Den Schatz geschenckt, so uns bewußt.
Man bessert Willen und Verstand,
Und was wir denken, reden, schreiben,
Wird zu der Bürger wohl verwandt,
Weil uns gerechte Regeln treiben.

Ein solches rühmliches Exempel,
Gibst Du, gelehrt beglückter Freund!
Da heut in der Hygie Tempel
Die Frucht von Deinem Fleiß erscheint.
Du kennst der Weißheit Kost. Du weißt,
Was Medicinens Sätze lehren,
Und daß ein Arzt einst nutzbar heißt
Wenn ihn viel kluge Thaten ehren.

Drum lege die Weißheit, Dich zu krönen
Selbst frische Zweige um Dein Haupt.
Glück zu! Eil, zeige, wo die Thränen
Der Kranken fließen, was Dir erlaube!
Das Glück winkt! Auf folge nun
Der besten Ärzte sichern Spuren,
So lenckt der Himmel stets Dein Thun,
Auf edle und bewährte Euren.

Doch,

Doch, gönne, daß Dir Pflicht und Liebe
Noch Dank für Deine Liebe weh'n.
Denn süßer Umgang, edle Triebe,
Verstand und Tugend bringen ein.
Dein angenehmes Bild, so mir
Durch Dich fest ins Gemüch gepräget,
Bleibt. Kennst mich nun der Ort von Dir
Wohlt! wenn sich nur Dein Bild noch reget.

Dieses schrieb mit eifertiger Hand dessen Herzens
Freund

IOH. FRIEDR. TSCHÉPIVS

M. D.

Die alte Welt herrschet nun nicht mehr,
Da Fabeln statt der Gründe taugten;
Denn die betrogen sich zu sehr,
So stets aus ihren Quellen saugten.
Es lebten Wis und Tugend zwar
Schon in der ältesten Weisen Schaar;
Allein in gar zu engen Schranken.
Man kannte einen Gott; die Welt,
So weit sie in die Sinnen fällt;
Doch meist mit zweiffelnden Gedanken.

Man lehrte, dachte, sang und schrieb,
Und mußte bald mit Ernst, bald Grillen;
Wenn Hörern noch ein Zweifel blieb,
Den eingeschränkten Wis zu füllen.
Die Noth war da. Wer sich gelehrt,
Und reich und groß und hochgeehret
Und angebetet wissen wollte,
Der mußte was er falsch erdacht,

Und

Und einem Grundsatz gleich gemacht,
Verfesselt, was er leugnen sollte.

Doch dieses uns verhasste Bild
Entdeckt mehr die düstern Zeiten,
Wo hinter Aristotels Schild,
Viel Pfaffen vor Minerven streiten.
Gewiß das Beispiel von Athen,
Läßt deren Ruhm nicht untergehn
Die ihre Sinnen aufgekläret,
Die nur der Wahrheit Platz vergönnt,
Und den alleine klug genennt,
Der seinen Satz durch Grund bewähret.

Allein auch dieser kluger Ruhm
War noch mit Dunkelheit umflossen.
Die Tugend hieß ihr Heiligthum,
Ihr Ursprung aber blieb verschlossen.
Denn diese Helden mußten oft
Aus Irrthum; vielmals, unverschott
Aus Klugheit, Wind für Wahrheit lehren,
Theils einer ungebeugten Macht,
Die weise Männer wenig acht;
Theils größrer Thorheit abzuwehren.

Jetzt aber da der Weisheit Glanz
Europens meiste Felder decket,
Schmückt manches Haupt ihr Ehren-Cranz,
Weil sie die todte Welt erwecket.
Was Griechenland im Finstern sah,
Steht nun in vollem Glanze da:
Was jenen an Gewisheit fehlte,
Liegt theils entdeckt, theils sucht der Fleiß
Durch sichern Grund; man merckt und weiß
Den Mangel, der die Griechen quälte.

Da

Da nun der Witzigen Geschlecht
Jest in dem schönsten Wachsthum stehet,
Und der Gelehrten Licht und Recht
Sich mehr durch kluge Zucht erhöhet:
So wird ein Mensch der Wahrheit lieb,
Und sich in Wissenschaften übt,
Den Titel des Gelehrten missen,
Wenn er der Philosophen Frucht
Nicht treu auf guten Stämmen sucht,
Von der so viele Völker wissen.

Der Pöbel denkt bloß nach dem Sinn:
Er weiß von vielem viel zu sprechen;
Doch, weist man ihn auf Gründe hin,
So kann er kaum die Schaalen brechen:
Allein Gelehrte müssen sehn,
Daß, wie, warum ein Ding geschehn;
Und wer so rein, so fertig denkt,
Der heiße gelehrt. So schließet nun,
Ihr Mäusen ist ein klüglich Thun,
Wenn uns der Sinnen Herrschafft lenket?

Es steht demnach der Satz gewiß:
Gelehrte muß die Weißheit stützen.
Wo sie nicht strahlt, herrscht Finsterniß,
In der die Ungelehrten sitzen.
Auf Köhler. Glauben hält man nicht
Wenn man jetzt mit Gelehrten spricht;
Ein Weiser will nun Gründe haben
Wo denn dergleichen Stufen sind
Wo man das Gold der Wahrheit findt.
Da muß ein Philosoph nachgraben.

Wohlan, so forsche Du auch heut,
Geliebter Bruder; denn an Gründen
Kann Medicinens Heer erfreut

E

Noch

Noch manchen reichen Vorrath finden.
Was ehemals Hippocrat, Galen,
Ein Celsus klug, mit Vorsicht, schön,
Obwol in Dunkelheit gelehret,
Das macht der Weißheit lichter Schein
In unsern Tagen klar und rein,
Da man die Heil-Kunst gründlich höret.

Der Lehrer Schluß, so **Deinem** Fleiß
Den Doctor-Hut zum Zeugen setzet,
Das **Du** bisher so mancher Schweiß
Die Schläse nicht umsonst genezet,
Vergnüget mich. Doch wird **Dein** Wohl,
Das, wie mein Wunsch, sich mehren soll,
Erst durch gehaupte Thaten steigen;
Wenn **Du** an vielen Kranken weiff,
Daß der kein Arzt bey Klugen heiff,
Von dessen Cur nicht Gründe zeugen.

Mit diesen wollte aus der Ferne seine Pflicht
und Freude seinem geliebtesten Bruder
Anspach den Oct. anheute darlegen

1742.

Georg Hertel

Jur. Cand.

PRÆ.

PRAENOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
DOMINO CANDIDATO
AMICO

INTER PAUCOS DILECTISSIMO
OMNEM PRECATVR FELICITATEM

P. N. NYEGAARD

DANVS, STVD. MEDIC. OPPON.

DVo sunt medicinae fulcra, quibus rationalis certitudo medica nititur, Ratio sc. & Experientia; Quis non videt? medicinam, vera & rationali causarum connexionione certoque nexu aetiologicalo neglecto, puram & incertam esse Empiriam, & vice versa firmam & plenariam certitudinem medicam impossibile obtineri, sine diuturna & circumspecta observatione & attentione practica tam ratione morborum & symptomatum, quam ratione remediorum progressus & eventus, pro diversitate temperamentorum, aetatis sexus, Climatis, consuetudinis & sensibilitatis. Hoc recta mentis trutina considerato, facile patet non sine ratione Medicos quasi uno ore calculum dicto D. Hippocrati. adjicere, quando in Aphorismate suo profert: *Ars longa, vita brevis, occasio praecipua, experimentum fallax, iudicium difficile.* Thema sane magni ponderis continet dissertatio TVA inauguralis, quod in schola Medica nodus Gordii fuerit, nisi ratio & experientia vinculum hoc fere inexplicabile solvisent. Cui enim non constat mysterium illud profundum aeternae motuum in Crisis; materia illa agilissima, miasma illud halitusosum pestiferum, sulphureum, orgasmicum, preparatur, secernitur, excernitur apto & certo

certo tempore, certis locis, certisque organis, quæ, quamvis ad corruptionem sint pronissima raro tamen in corruptionem abeunt. Et sicut non licet, hæc Phenomena sine ratione sufficienti & experientia certa explicare, sic dissertatio TVA magnum eruditionis Specimen præbet, simulque ostendit, TE baud illotis manibus Studium Medicum absolvisse. Et cum in eo sis, ut industria TVAE præmia reportes, ex pleno pectore summos jam ab ordine Medico TIBI ex merito decretos honores capeßenti gratulor: Faxit Deus ter O.M ut hisce honoribus diu bene & ex voto fruaris, in TVAM utilitatem, Familiæ gaudium, egrotantium auxilium levamen atque solatium. Ad ultimum verba hæcæ tria in paucis Amice Cavissime in memoriam sempiternam revoca, me esse fuisse futu- cum esse amicum advogos paratissimum. Vale & mihi save.
Dabam Hale Magdeburg. d. 29. Octobris 1742.



DA A 6545

ULB Halle 3
003 105 768

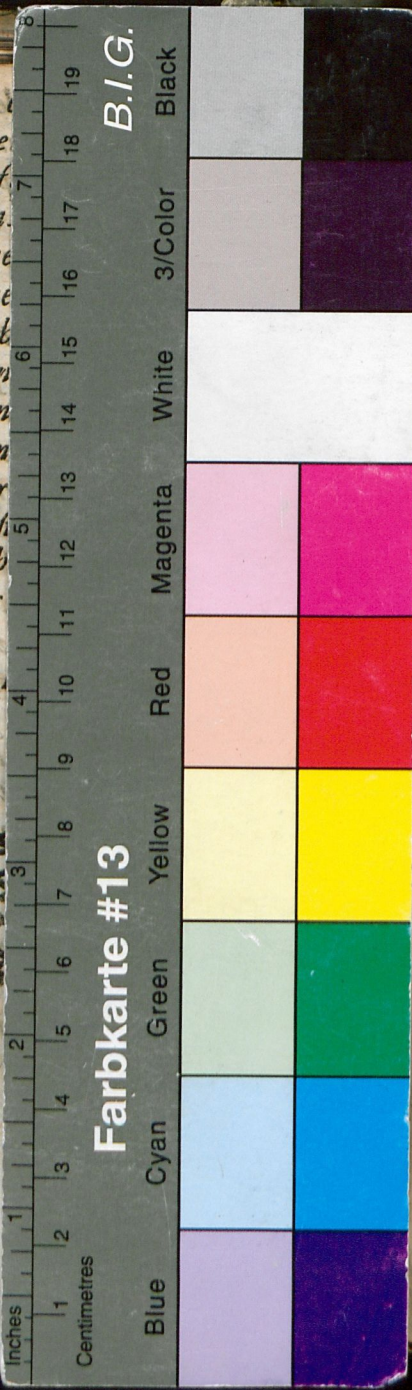


Sb.

VD 18

VD 17





DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA
DE
**CRISI FEBRIVM
ACVTARVM**

QVAM
CONSENSV GRATIOSÆ FACVLTATIS
MEDICÆ

PRO GRADV DOCTORIS

Ad d. Octobr. Anno MDCCXLII.

PLACIDÆ ERVDITORVM DISQVISITIONI SVBMITTET

GOTTLIEB HERTEL

SICKERSHVSA - ANSPACENS.

HALÆ MAGDEBYRGICÆ,
Typis IOHANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typogr.